

दासत्व महासन्धि

२५ सेप्टेम्बर १९२६ मा जेनेभामा हस्ताक्षर गरिएको

(नेपालले ७ जनवरी १९६३ तद अनुसार २३ पुष २०१९ मा सम्मिलन गरेको)

लागू भएको मिति: महासन्धिको धारा १२ अनुसार, ९ मार्च १९२७ । संयुक्त राष्ट्र संघको प्रधान कार्यालय, न्यूयोर्कमा ७ डिसेम्बर १९५३ मा सम्पन्न प्रोटोकलद्वारा यो महासन्धिमा संशोधन गरिएको थियो । ७ डिसेम्बर १९५३ को प्रोटोकलको अनुसूचिमा उल्लिखित संशोधनहरू प्रोटोकलको धारा ३ अनुसार लागू भएको मिति ७ जुलाई १९५५ तद अनुसार २३ असार २०१२ देखि संशोधित महासन्धि लागू भएको थियो ।

सन् १८८९/९० को ब्रसेल्स सम्मेलनको सामान्य ऐनका हस्ताक्षरकारीहरूले आफू अफ्रिकी दासहरूको वेचविखनलाई अन्त्य गर्ने दृढ विचारबाट समान रूपले उत्प्रेरित भएको घोषणा गरेकाले, सन् १८८५ को वर्लिनको साधारण ऐन र सन् १८९० को ब्रसेल्सको साधारण ऐन तथा ब्रसेल्स घोषणापत्रलाई संशोधन गर्न सन् १९१९ को साँ-जर्मे-अँ-लेईको महासन्धिको हस्ताक्षरकारीहरूले सबै प्रकारका दासत्व तथा जमीन एवं समुद्रबाट हुने दास व्यापारको पूर्ण उन्मूलन गर्ने आफ्नो विचारलाई पुष्टि गरेकाले,

१२ जुन १९२४ मा राष्ट्र संघ (लीग अफ नेशन्स) को परिषदद्वारा नियुक्त अस्थायी दासत्व आयोगको प्रतिवेदनलाई दृष्टिगत गर्दै,

ब्रसेल्स ऐन अन्तर्गत सम्पादित कार्य पूरा तथा विस्तार गर्न एवं दास व्यापार तथा दासत्वका सम्बन्धमा साँ-जर्मे-अँ-लेईको महासन्धिको हस्ताक्षरकारीहरूद्वारा व्यक्त भएका त्यस्ता विचारलाई विश्वभर व्यवहारिक रूपले लागू गर्ने उपाय पत्ता लगाउन इच्छुक भई, तथा त्यस उद्देश्यका लागि उक्त महासन्धिमा रहेका व्यवस्थाहरू भन्दा बढी विस्तृत व्यवस्थाहरू गर्न आवश्यक भएको कुरालाई मान्यता दिँदै,

बलयुक्त श्रमलाई दासत्वसँग मिल्दाजुल्दा अवस्थाहरूमा विकसित हुनबाट रोक लगाउन आवश्यक भएको कुरालाई पनि विचार गर्दै,

महासन्धि सम्पन्न गर्ने निर्णय गरी सोही अनुरूप आफ्ना उच्च प्रतिनिधिहरूलाई नियुक्त गरेकाले (नाम भिक्तिएको),

देहाय बमोजिम सहमत भएका छन्:

धारा १

प्रस्तुत महासन्धिको प्रयोजनकालागि, निम्नानुसारका परिभाषाहरु स्वीकार गरिएका छन्:-

१. दासत्व भनेको कुनै व्यक्ति, जो उपर स्वामित्वको अधिकारसंग गांसिएका कुनै वा सबै शक्ति प्रयोग गरिन्छ, को हैसियत वा अवस्था हो ।
२. दास व्यापारले दासत्वको अवस्थामा पुऱ्याउने मनसायले कुनै व्यक्तिको कब्जा, प्राप्ति वा बिक्रीसंग सम्बन्धित सम्पूर्ण कार्यहरु, दासलाई बिक्री गर्ने वा विनिमय गर्ने उद्देश्यले सो दासको प्राप्ति सम्बन्धी सम्पूर्ण कार्यहरु, दासहरुको व्यापार वा ओसारपसारको सामान्यतः प्रत्येक कार्य तथा बिक्री गर्ने वा आदान प्रदान गर्ने उद्देश्यले प्राप्त गरिएको दासको बिक्री वा आदानप्रदानका सम्पूर्ण कार्यहरु समेतलाई जनाउनेछ

धारा २

आफ्नो सार्वभौमिकता, क्षेत्राधिकार, सुरक्षा, आधिपत्य वा संरक्षण अन्तरगत पर्ने ईलाकाहरुका सम्बन्धमा आफूले आवश्यक कदम चालिनसकेको अवस्थामा, उच्च संविदाकारी पक्षहरुले देहायका कार्यहरु गर्ने प्रतिज्ञा गर्दछन्:

(क) दास व्यापारको रोकथाम तथा अन्त्य गर्ने,

(ख) सकेसम्म छिटो तथा प्रगतिशील रूपमा सबै प्रकारको दासत्वको पूर्ण उन्मूलन गर्ने ।

धारा ३

आफ्ना प्रादेशिक जलमा तथा आआफ्ना भण्डा फहराउने सबै जहाजहरुमा दासहरुलाई चढाउने र त्यसबाट ओराल्ने तथा आवतजावत गराउने कार्यमा रोक लगाउन र त्यस्ता कार्य अन्त्य गर्न सबै समूचित उपायहरु अवलम्बन गर्न उच्च संविदाकारी पक्षहरु प्रतिज्ञा गर्छन् ।

उच्च संविदाकारी पक्षहरु १७ जुन १९२५ को हातहतियारहरुको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार सम्बन्धी महासन्धि (भाग २ को अनुसूचि २ को धारा १२, २०, २१, २२, २३, २४ र प्रकरण ३, ४, ५) मा उल्लेख भएजस्तै प्रकृतिका अधिकार र कर्तव्यहरु आवश्यक हेरफेर सहित उनीहरुमाथि लागू गर्ने दास व्यापार सम्बन्धी साधारण महासन्धि यथाशिघ्र ग्रहण गर्न वार्ताकोलागि प्रतिज्ञा गर्छन् । यस्तो महासन्धिले कुनै पनि संविदाकारी पक्षको जहाज (थोरै वजन बोक्ने जहाज समेत) लाई अर्को उच्च

संविदाकारी पक्षको जहाजको अवस्था भन्दा फरक स्थितिमा नराख्ने कुरा बोध गरिएको छ ।

यो पनि बोध गरिएको छ कि साधारण महासन्धि लागू हुनुभन्दा अघि वा पछि अघिल्लो प्रकरणमा रहेका सिद्धान्तहरूलाई न्यूनीकरण नगरी उच्च संविदाकारी पक्षहरू विशेष परिस्थितिको कारणले दास व्यापारलाई यथाशिघ्र छिटो पूर्णतः लोप गराउन उपयुक्त हुनसक्ने विशेष सम्झौताहरू एक आपसमा सम्पन्न गर्न पूर्णतः स्वतन्त्र छन् ।

धारा ४

दासत्व र दास व्यापार उन्मूलनको लक्ष्य प्राप्त गर्ने उद्देश्यले उच्च संविदाकारी पक्षहरूले एक अर्कालाई सबै प्रकारको सहयोग दिनेछन् ।

धारा ५

अनिवार्य वा बलयुक्त श्रमको अनुसरणबाट गम्भिर परिणाम उत्पन्न हुनसक्ने कुरालाई उच्च संविदाकारी पक्षहरूले मान्यता दिने र आफ्नो सार्वभौमिकता, क्षेत्राधिकार, सुरक्षा, आधिपत्य वा संरक्षण अन्तर्गत पर्ने इलाकाहरूको सन्दर्भमा दासत्व समान हुने अवस्थाहरूको विकासबाट अनिवार्य वा बलयुक्त श्रमलाई रोक लगाउने सम्पूर्ण आवश्यक उपायहरू अवलम्बन गर्ने पाईला चाल्नेछन् ।

देहायको कुरा स्वीकार गरिएको छ:

१. देहायको प्रकरण २ मा उल्लिखित संक्रमणकालिन व्यवस्थाहरूको अधिनमा रही अनिवार्य वा बलयुक्त श्रम सार्वजनिक उद्देश्यहरूका लागि मात्र गराउन सकिनेछ ।
२. सार्वजनिक उद्देश्यकालागि बाहेक अन्य उद्देश्यकोलागि अभैसम्म पनि अनिवार्य वा बलयुक्त श्रम प्रचलनमा रहेका इलाकाहरूमा उच्च संविदाकारी पक्षहरूले त्यस्तो व्यवहारको सकेसम्म चाँडो अन्त्य गर्न प्रगतिशील रूपमा प्रयास गर्नेछन् । जबसम्म त्यस्तो बलयुक्त वा अनिवार्य श्रम रहन्छ, यो श्रम स्थायी रूपले अपवादजनक चरित्रको हुने, यसले सधैं पर्याप्त पारिश्रमिक पाउने र यसमा श्रमिकहरूको साविक बसाईको ठाउँबाट तिनीहरूलाई हटाउने कार्य संलग्न हुनेछैन ।
३. सबै अवस्थाहरूमा, अनिवार्य वा बलयुक्त श्रम गराएकोमा सम्बन्धित इलाकाका सक्षम केन्द्रीय अधिकारी सोकालागि उत्तरदायी हुनेछन् ।

धारा ६

प्रस्तुत महासन्धिको उद्देश्यहरूलाई लागू गर्ने दृष्टिले बनाईएका कानून तथा नियमहरूको उल्लंघनकालागि तत्काल सजायको पर्याप्त व्यवस्था नगर्ने कानून भएका उच्च संविदाकारी पक्षहरूले त्यस्तो उल्लंघनका सन्दर्भमा कठोर सजाय दिनसक्ने गरी आवश्यक उपायहरू ग्रहण गर्ने प्रतिज्ञा गर्दछन् ।

धारा ७

संविदाकारी पक्षहरूले प्रस्तुत महासन्धिको व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयन गर्ने उद्देश्यले आफूले बनाउन सक्ने कुनै पनि कानून तथा नियमहरूको जानकारी एक अर्कालाई र संयुक्त राष्ट्रका महासचिवलाई दिने प्रतिज्ञा गर्छन् ।

धारा ८

प्रस्तुत महासन्धिको प्रयोग वा व्याख्याको सम्बन्धमा उच्च संविदाकारी पक्षहरू बीच उत्पन्न विवादहरूको समाधान प्रत्यक्ष वार्ताद्वारा हुन नसकेमा त्यस्ता विवादहरू निरोपणकोलागि अन्तर्राष्ट्रिय न्यायको स्थायी अदालतमा पठाउने कुरामा उच्च संविदाकारी पक्षहरू मन्जुर गर्दछन् । त्यस्ता विवादका एक वा दुबै पक्ष राष्ट्र अन्तर्राष्ट्रिय न्यायको स्थायी अदालत सम्बन्धी १६ डिसेम्बर १९२० को प्रोटोकलको पक्ष नरहेको अवस्थामा पक्षहरूको छनौट तथा प्रत्येक राष्ट्रको सवैधानिक कार्यविधि बमोजिम सो विवादलाई अन्तर्राष्ट्रिय न्यायको स्थायी अदालतमा वा १८ अक्टोबर १९०७ को महासन्धि अनुसार अन्तर्राष्ट्रिय विवादहरूको शान्तिपूर्ण समाधानकोलागि गठित मध्यस्थ अदालतमा वा अन्य कुनै मध्यस्थ अदालतमा समाधानकोलागि पठाइनेछ ।

धारा ९

हस्ताक्षर वा अनुमोदन वा सम्मिलन गर्दाका वखत कुनै पनि उच्च संविदाकारी पक्षले महासन्धिको सम्पूर्ण वा कुनै व्यवस्थाहरूको सम्बन्धमा आफ्नो सार्वभौमिकता, क्षेत्राधिकार, सुरक्षा, आधिपत्य वा संरक्षण अन्तरगत पर्ने कुनै वा सबै ईलाकाहरूमा प्रस्तुत महासन्धिको आफ्नो स्वीकृति बन्धनकारी नहुने भनी घोषणा गर्नसक्नेछ । ती मध्ये कुनै एकको हकमा वा ती मध्ये कुनै पक्ष नभएको कुनै पनि व्यवस्थाका सम्बन्धमा यसले पछि छुट्टै सम्मिलन गर्न सक्नेछ ।

धारा १०

कुनै उच्च संविदाकारी पक्षले यस महासन्धिलाई परित्याग गर्न चाहेको अवस्थामा, राष्ट्र संघका महासचिवलाई परित्यागको लिखित सूचना दिइनेछ, र निजले तुरुन्त अन्य सम्पूर्ण उच्च संविदाकारी पक्षहरूलाई त्यस्तो सूचना प्राप्त भएको मितिको जानकारी सहित सो सूचनाको प्रमाणित मूल प्रति पठाउने छन् ।

सूचना गरिएको राष्ट्रको हकमा मात्र संयुक्त राष्ट्रका महासचिव समक्ष सूचना पुगेको एक वर्ष पछि परित्याग प्रभावकारी हुनेछ ।

आफ्नो सार्वभौमिकता, क्षेत्राधिकार, सुरक्षा, आधिपत्य वा संरक्षण अन्तरगत पर्ने कुनै पनि ईलाकाका सन्दर्भमा छुट्टाछुट्टै पनि परित्याग गर्न सकिनेछ ।

धारा ११

फ्रान्सेली एवं अंग्रेजी दुवै मूल प्रतिहरू प्रामाणिक भएको आजको मिति रहने प्रस्तुत महासन्धि राष्ट्र संघका सदस्य राष्ट्रहरूको हस्ताक्षरकालागि १ अप्रिल १९२७ देखि खुला रहनेछ ।

त्यसपछि, राष्ट्र संघका महासचिवले प्रस्तुत महासन्धिलाई राष्ट्र संघका गैर सदस्य राष्ट्रहरू लगायत यसमा हस्ताक्षर नगरेका राष्ट्रहरूको जानकारीमा ल्याउने र यसमा सम्मिलन हुन आमन्त्रण गर्ने छन् ।

प्रस्तुत महासन्धिमा सम्मिलन हुन इच्छुक राष्ट्रले राष्ट्र संघका महासचिव समक्ष आफ्नो इच्छा लिखित रूपमा सूचित गरी सम्मिलनको लिखत निज समक्ष पठाउनु पर्नेछ, सो लिखत राष्ट्र संघको अभिलेखालयमा दाखिला गरिनेछ ।

महासचिवले आफूले सूचना पाएको मितिको जानकारी दिदै सूचनाको प्रमाणित मूल प्रति तथा सम्मिलनको लिखत अन्य सम्पूर्ण उच्च संविदाकारी पक्षहरूलाई तत्काल पठाउने छन् ।

धारा १२

प्रस्तुत महासन्धि अनुमोदन हुनेछ र अनुमोदनको लिखत राष्ट्र संघको महासचिवको कार्यालयमा दाखिला गरिनेछ । महासचिवले सबै उच्च संविदाकारी पक्षहरूलाई त्यस्तो दाखिलाको सूचना दिने छन् ।

प्रत्येक राष्ट्रको हकमा सो राष्ट्रले महासन्धिको अनुमोदन वा सम्मिलनको लिखत दाखिला गरेको

मितिदेखि यो महासन्धि लागू हुनेछ ।

उन्नाईस सय छब्बीसको सेप्टेम्बर महिनाको पच्चीसौं दिनमा जेनेभामा एक प्रति सम्पन्न भएको महासन्धिको सो प्रति राष्ट्र संघको अभिलेखालयमा दाखिला गरिनेछ । हस्ताक्षर गर्ने प्रत्येक राष्ट्रलाई एउटा प्रमाणित प्रति पठाईनेछ ।

नेपाल कानून आयोग